

Zsigmond Anna

Az elitképzés és a tömegoktatás dilemmái az Egyesült Államokban 1995 derekán

A magyar oktatásügynek, amely most igyekszik korszerűsíteni, az európai színvonalat megtartani és egyúttal megőrizni pozitív hagyományait, fenntartásokkal kell közelítenie az amerikai „kivételes” (unique) oktatáspolitikára és oktatásrendszer felé.

Az Egyesült Államokban 1994 végén megtartott kongresszusi választásokon a demokraták drámaian visszaszorultak. Mivel 1994 a demokraták által vezetett kormány félideje volt, a választások eredményéből sokan nem a republikánus program elfogadhatóságára következtettek, hanem arra is, hogy a Clinton-adminisztráció túlságosan liberális az amerikai többsége számára. A politika színterén megjelent a konzervatívok képviselője, *Newt Gingrich* (az amerikai képviselőház republikánus elnöke), és igen hamar az olvasók kezébe került a konzervatív program szövege könyv alakban is (Szerződés Amerikával). A munka 367 republikánus képviselőjelölt álláspontját tükrözi az amerikai társadalmat foglalkoztató kérdésekről. A republikánus konzervatívok 1994-re megelégték a negyvenéves demokrata „szorítást” a kongresszusban, mind a szenátusban, mind a képviselőházban. 130 év után első alkalommal nem választották újra a képviselőház elnökét sem. A szavazás eredménye mindenféleképpen üzenet volt a demokrata kormánynak.

Valójában a konzervativizmus és a liberalizmus közötti feszültség az amerikai demokrácia lelke. A nemzetnek tudomásul kell vennie ezt a tradíciót, Európának pedig meg kell értenie közelebbről ennek belső mozgatóerőit. Amennyiben mindezt elmulasztjuk, akkor következnek be olyan döntések, történetesen a magyar oktatáspolitikában, sőt, konkrétan a magyar oktatásrendszer átalakításában, amelyek minduntalan az Újvilág gyakorlatát tükrözik. Az Újvilág oktatásrendszere még mindig az „alapító atyák” romantikus elméletével küszködik. Az Egyesült Államokban még a múlt században fogadták el azokat a törvényeket, amelyek kötelezővé tették az ingyenes alapfokú iskolai képzést. Az amerikai alkotmány jellegzetessége, hogy az állami oktatásra nézve nemcsak nem tartalmazott semmiféle rendelkezést, de az alkotmány tizedik módosítása (*Amendment*) közvetett módon kivonta az oktatást a szövetségi kormány hatásköréből és az egyes államokra bízta. Itt a forrása az oktatásügy és vele együtt az iskolarendszer rendkívüli tarkaságának.

A NAT végső változata (*Báthory Zoltán* nyilatkozata, Népszabadság 1995. június 28.) egyértelműen igazolja a fenntartásokat. Megfontolandó azon kutatók véleménye, akik a 6-4-2-es változatot támadják, hiszen az egyértelműen megfelel az amerikai rendszerű „junior high”, illetve „senior high school” rendszerének. A műveltségi szintek követelményeinek maximalizálása a 10. évfolyamon történik, ebben szintén az amerikai hatás érvényesül. A tanulókra bízni az alapvizsga letételét szintén tükrözi az amerikai diákok „szabadságát” e téren. Ugyanezek az elvek érvényesülnek a helyi tantervek elkészítésében is. A decentralizált oktatásrendszer (a szövetségi rendszerű országok kivételével) indokolatlan és igen ritka

jelenség. Mindenféleképpen figyelembe kellene venni a magyar oktatásszerkezet hagyományait és az átjárhatóság elveit a szomszédos országokéval. Az oktatás és a magyar társadalom igényei között meg kell teremteni a konszenzust.

Az amerikai oktatáspolitikának világméretű hatásaiban is megmutatkozó dilemmája: a társadalmi vagy a gazdasági követelmények kerüljenek-e előtérbe. Ez a probléma a magyar közoktatásban is megjelent. Ugyanakkor Magyarországon még érvényesül az az elv, hogy az úgynevezett „academic” jellegű képzés egyértelműen elsőbbséget élvez a felsőoktatási intézményekbe bekerülő hallgatóknál. Az amerikai gyakorlathoz hasonlóan a NAT nem tisztázza a középiskola funkcióját: részben úgy tekintenek rá, mint lehetőségre, amely minden tanuló érdekeit és céljait egyformán szolgálja, másrészt pedig úgy, mint szelekciós intézményre.

A liberális értelmiség szándéka a jó és igazságosabb társadalom létrehozása: szeretnék megszüntetni a diszkriminációt és a szegénységet. Jobb iskolát akarnak és jobb kultúrát, hogy kompenzálni lehessen a fogyasztói társadalom ürességét. Csakhogy látványos kudarcok követik egymást a deszegregáció, a kultúra, a média terén, amelyek mind *L. B. Johnson* elnök által meghirdetett „szegénység elleni háború” programjai körébe tartoztak. A programtól mind a kultúra, az oktatás mind az egészségügy terén a hátrányos helyzetben levők felemelkedését, a lemorzsolódók csökkenését várták.

Mindezek mellett meglepő módon az Egyesült Államokban a vallás kezd mind nagyobb szerephez jutni. Fellángoltak újra a viták egyes államokban a kötelező ima visszaállításáról, amelyet a Legfelső Bíróság alkotmányellenesnek nyilvánított. Készülve az 1996-os választásokra *Clinton* elnök úgy érezte, újra kell magyaráznia az alkotmány első cikkelyét a szabad vallásgyakorlatról. Mindezzel a kijelentésével lassítani szeretné az úgynevezett *Religious Equality Amendment* elfogadását, amelyet a republikánus párt minél gyorsabban szeretne a Kongresszusban keresztülvinni. Az elnök utasította az Oktatásügyi Hivatalt, hogy minél hamarabb állítsák össze az elfogadható iskolai vallásgyakorlatok listáját. A *New York Times* szerint (1995. július 13.) valóban megállapítható a vallás elöretérése.

Alexis de Tocqueville-t idézve 1835-ből: A vallás Amerikában nem közvetlen részese a társadalom vezetésének, de ugyanakkor úgy tekintenek rá, mint a politikai intézményeinek meghatározójára. A felmérések szerint, amely sokak számára meglepő, a „cinikus” Európával szemben az amerikaiak 80 százaléka vallja magát vallásosnak, maga mögé utasítva Mexikót, Kanadát vagy Spanyolországot és a sor végén a 40 százalékos Svédországot. (*The Economist*, 1995. július 8.)

Sokak szerint *Clinton* e lépése veszélyt jelent a polgári jogok értékeinek megőrzésére. Az 1970-es évek közepén a liberális forradalommal szembeni reakcióként szerveződött az új jobboldal, amely igen jelentős erő a mai Amerikában. Az új jobboldal nem azonos a konzervatívizmussal. Az amerikai konzervatívoknak legalább két szárnyát kell megkülönböztetni: a neo- és az újkonzervatívokat. A fő különbség a kettő között az, hogy míg az újkonzervatívok nagyobb hangsúlyt helyeznek a vallásos és morális kérdésekre, addig a neokonzervatívok a jóléti állam működésére figyelnek inkább. Az új jobboldal szemben áll az amerikai konzervatív mozgalommal és a klasszikus liberalizmussal.

Hogyan jelentkezik mindez az oktatáspolitikában?

Az amerikai elképzelések szerint az oktatás értékelése során azt az eredményt kell mérni, amelyet az egyetemek adnak – és nem a középiskoláét. Az oktatás amerikai szemmel piaci, gazdasági befektetés, ugyanakkor sokan kételkedni kezdenek az oktatási befektetések megtérülésében, elsősorban a közgazd-

szok. Ennek szélsőséges példája *Milton Friedman*, aki azt állítja, hogy az ilyen vélt haszon inkább csak általános és homályos: lehetetlen mérni, ezért inkább nem létezőnek kell tekinteni. Vannak kevésbé szélsőséges vélemények, de ők is az oktatási ráfordítások elszámoltatása szellemében az oktatásra kiadott vagy szánt összeg kellő ellenértékéért jobb minőséget, magasabb színvonalat, elengedhetetlen alapképzést és szigorúbb fegyelmet javasoltak. A mulasztásokért – hangzik szélső konzervatív körökben – az oktatási rendszer a felelős, amely a „public school” monopóliumára épül. *Friedman* szerint ez a monopólium az oktatásügy központosításával sajátos, és az amerikai történelmi fejlődéstől eltérő helyzetet teremtett. A közoktatás – általános oktatás – mindig különleges kísérlete volt a szocializmusnak, állítja *Friedman*, problémája mindaddig krónikus maradt, amíg nem érvényesült ott a versenyszellem. Amint ezekben a társadalmakban megjelent a verseny, abban a pillanatban se nem szociális, se nem esélyegyenlőségpárti (megj. Zs. A.).

Egyre gyakrabban felmerül a kérdés, mi is az oktatás feladata. Mit kell a tantervnek biztosítania, mi legyen a *standard*, az átlagos, és mi legyen az *excellence*, a kiválóság kritériuma? Ugyanakkor hogyan lehet mindezt az esélyegyenlőség meghirdetett eszméivel összeegyeztetni?

Az amerikaiak szerint az európai rendszer, az elitképzés az osztálykülönbségeket erősíti, hiszen az elitképzésből kimaradó rétegek munkaerő-piaci megtéltése egyre rosszabb. Az amerikai gondolkodásban az iskolák történelmi szerepe társadalmi feladataiban rejlik. Mindennek azonban ellentmond az amerikai oktatáspolitikai folyamatos válsága, a kutatók és gyakorlók szakértők szünni nem akaró kiütkeresése. Ahhoz, hogy gyökeres változások végbemenjenek a magyar oktatáspolitikában és -rendszerben, ahhoz nem elég az amerikai példa ismerete, ahhoz szükséges az amerikai fejlődés és a történelmük által diktált kényszerlépések megértése is, amely mindezeket megmagyarázza.

Piacosítható-e az oktatás?

Minden demokratikus társadalom visszatérő problémáját *Tocqueville* – Amerikára vonatkoztatva – úgy fogalmazta meg, hogy a demokráciát fenyegető legnagyobb veszély a szellemi élet elmcosarasodásában és a „közvélemény diktatúrájában” rejlik. *Daniel Bell* szerint (A kapitalizmus kulturális ellentmondásai) a sikeres politikai és gazdasági rendszer kiépülésének árát a kultúra elszegényedésével kell megfizetni.

Nagy vonalakban megállapítható, hogy a nyugati országokban két fő oktatási rendszer létezik: az egyik az európai, a másik az amerikai. A tradicionális európai oktatás reformokat hajt végre, amelyben létezik egy úgynevezett „academic” képzés és egy általános tantervű szakközépiskolák nyújtotta oktatás. A középiskolával kapcsolatos általános problémák megoldatlanok maradtak az Egyesült Államokban, ezzel együtt az egyetemek szerepe is megváltozott.

A konzervatív *Bush* kormányzat *Education 2000* címen publikált jelentése jó összefoglalóját adta mindazon problémáknak, amelyekkel a konzervatív republikánus adminisztrációnak szembe kellett néznie. Ez a program a versenyképesség, a munkaerő képzettségi színvonala és az oktatás hosszú távú összefüggéseit összhangban vizsgálta. Ebből kiindulva a közoktatás fejlesztését, az oktatási esélyegyenlőséget irányozta elő, és ellenezte az oktatás tisztán piaci alapokra helyezését,

ehelyett államilag garantált hitelkonstrukciók kialakítását, egy *Domestic Bill*¹ elfogadását javasolta. Mindez egyelőre csak retorika...

A problémák túlnyomó többsége nem oldódott meg a mai napig. *Thomas Jefferson* szavaival élve, minden azon múlik, hogy a tudatlanság elleni harc milyen eredménnyel folyik. Az amerikai oktatás története tulajdonképpen a tudatlanság elleni harc története, különös tekintettel az 1945 utáni korszakra. Ekkor ugyanis ez a harc az egyenlő lehetőségekért vívott harc keretében folyt az élet minden területén. Az óvodáskortól az érettségiig ez a cél irányította az oktatáskutatókat és a reformereket.

Az *Education 2000* az oktatási jogalkotás egyik legfontosabb darabja, de már jelentkeznek a problémák. Közülük a legégetőbb a Kongresszusnak az a javaslata, amely az oktatási költségvetés 40 százalékának elvonására vonatkozik. Ezzel összefüggésben nagyobb gondot okoz az, hogyan is fog működni: mennyiben jelenti a szövetségi kormány beavatkozását az egyes államok, illetve helyi oktatási szervek munkájában, és átvállalja-e a szövetségi kormány ezen a szinten a felelősséget.

Az amerikai oktatáspolitikában megjelenő, a *standard* eléréseért folyó küzdelem magának az oktatásrendszernek a paradoxonát jelenti. Országszerte mindenhol megegyezik a tanítási napok száma, a tanév hosszúsága. A tanulók megközelítőleg azonos tananyagot tanulnak, a tanárok módszerei is csak alig-alig különböznek egymáséitól. Ugyanakkor ez az uniformitás elrejtje az oktatási célokat. Szemben a fejlett ipari országok oktatási rendszerével, nincs meghatározott szintű követelmény sem az írás, sem a matematika, a természet- és a társadalomtudományok terén. Nincs nemzeti konszenzus abban sem, mit kell tudniuk, mit kell elsajátítaniuk a diákoknak vagy mit képesek elsajátítani. Addig, amíg mindebben nincs *standard*, addig képtelenség a konszenzus elérése. Megoldatlan, vajon mennyire befolyásolja a *standard* kialakítása az érettségit, illetve az egyetemekre való bejutást.

Az oktatási rendszer célja teljesen meghatározatlan, s mindaddig, amíg ez a helyzet, addig igen nehéz a problémák megoldása is, sőt a diagnózis megállapítása is. Ennek eredményeként az oktatási vállalkozási szféra érzékenyen reagál különböző érdekcsoportok vagy átmeneti irányzatok érdekeire. Ezzel együtt jár az a tény, hogy az oktatás piacosítása, a nyomás, mely alatt áll, sok esetben kivédhetetlen.

Mindenféleképpen elkerülhetetlen a *standard* (követelmények) felállítására, tisztán és egyértelműen minden oktatási intézmény számára. Ennek hiánya elfogadhatatlan a tanulók jövője szempontjából is. A *standard* megállapítása biztosítaná azt, hogy a tananyag a kitűnők számára is nyújtson valamit, ami kulcselem kellene hogy legyen a curriculumok összeállításánál. Ez a magyarázata annak, hogy az *excellence* (a kiváló képességűek oktatása) körül kibontakozó vitába oly nagy mértékben kapcsolódtak be a gazdasági és erősen konzervatív körök. E véleményekben – bár különböző módon – megtalálható az egységes rendre, a színvonal emelésére való törekvés.

¹ Állami Kötelezvény, amelyben az állam garanciát vállal az elhatározott fejlesztési program költségeinek fedezésére.

Mit is jelent a standard?

Az Egyesült Államokban ez az egész oktatási rendszer összefogását jelentené, egyben biztosítaná az esélyegyenlőséget és az igazságosságot. Egységes tanterv fogná össze az oktatást, a tankönyveket stb. Mindennek együtt kellene járnia egy egységes jövőkép kialakításával, amivel sajnos az *Education 2000* nem számol. A *standard* megemlése együtt járna a diákok számának csökkenésével, vagy kénytelen lenne a kormány banki hitelekkel, kölcsönökkel még inkább hozzájárulni a továbbtanulni vágyók igényeinek a kielégítéséhez.

Mi a baj a standard-dal? Az alacsony eredmények már a lehetetlent vetítk előre. A SAT (Scholastic Aptitude Test-Princeton) szintje az első évfolyam számára kötelező alapszint, a hanyatlás a későbbi években jelentkezik. Ezért igen sok *college*-ban működik az úgynevezett *remedial* (felzárkóztató) tanfolyam, amely ellen most több felsőoktatási intézmény is fellépett.

Sok esetben bebizonyosodott, hogy a rossz tesztelők igen jó eredményeket értek el, a jó tesztelők pedig lemaradtak a versenyben. Sokak szerint a tesztesés többet árthat a tanulóknak, mint amennyire eredményre vezet. Nem mutatja meg a tanulók esetleg szunnyadó tehetségét és nem jelzi motivációit sem. Ellenben a diákokban frusztrált állapotot vált ki, amely érdekes módon a megszokottság érzésével párosul. Egyes elméletek szerint, ha a vezető állami és politikai funkciókban levő személyeket tesztelnék, valószínűleg igen alacsony százalékos eredményt kapnának. Kétségtelen, hogy van a tesztelésnek értékes oldala is, ennek ellenére nem szabad domináns szerepet kapnia. Ugyanakkor a *standard* megállapításakor elképzelhető egy alaposan átgondolt, széles skálájú, teszt összeállítása, amely a diákok tudásszintje mellett az egyéniségét is tükrözi. Az ilyen tesztek figyelmeztetőül szolgálhatnak a diákok és a tanárok számára, egyben lehetőséget is nyújthatnának a felzárkózáshoz. De: az amerikai tesztek egyike sem felel meg a hosszú távú sikerélménynek. A SAT-eredmények csak a kezdetet jelentik.

1994 októberében a National Center for History in the Schools, a tanárok és az adminisztratív erők egyesülete új történelemtankönyvet jelentetett meg, amelyet az UCLA (Kalifornia Egyetem Los Angeles) szponzorált. A tankönyv, amely válójában tanári segédkönyvként jelent meg, már a megjelenés pillanatában éles vitákat váltott ki, a jobb- és a baloldal, a feminista és egyéb csoportok véleményének keresztútjába került. A könyv célja ugyanis a történelem oktatási *standard* meghatározása, abban a pillanatban, amikor az amerikai diákok többségének történelmi tudása az eddigi legalacsonyabb szintre zuhant. Éppen ezek a politikai csaták tették világhossá a feladat nehézségét.

Történelmi szempontból fordulópontot jelentett az, hogy 1995 januárjában az amerikai szenátus 99:1 arányban leszavazta a történelemoktatási *standard*-et. Ez ugyanis az *Education 2000*-ben megfogalmazott oktatási célok egyik javasolt eleme volt. A vitát megelőzte az történelemoktatás értékeinek megfogalmazása, annak rögzítése, mi az, amit okvetlen el kell sajátítaniuk a diákoknak, továbbá az amerikai és a világtörténelem alapvető ismereteinek meghatározása.

A szenátorok a vitában úgy foglaltak állást, hogy a történelemoktatásban kulcskérdésként szerepeljen az Egyesült Államok szerepe a világpolitikában, és meg kell találni az egyensúlyt a bel- és külpolitika történetében. Több ponton is vannak ellentmondásos nézetek: a hidegháború megítélése, a beavatkozások sora és ezek magyarázata, a mccarthyizmus korszaka, a vietnami háború és mostani magyarázata stb. Kérdés az, hogy mi az a *standard*, amit a diákoknak el kell

sajátítaniuk. A javaslat szerint az aktív értékelést meg kell előznie a tények, dátumok és a nevek passzív lexikai tudásának. Sok esetben nem az a probléma, hogy a fiatalok nem gondolkodnak, hanem az, hogy hiányosak történelmi ismereteik, gondolkodásuknak nincs elegendő tartalmi alapja.

Az *Education 2000* célja között szereplő *standardet* nem egy csoport, de nem is a szövetségi kormány határozza meg. A történelem tanításán túl más tantárgyakat is kell hogy érintsen. A cél érdekében mindezen vitáknak nyitottaknak kell lenniük, és nem zárt ajtók mögött, hivatalos formában kell meghozni a végső döntést. A *National Endowment for the Humanities* (Nemzeti Alapítvány a humán kultúráért) elemzése szerint az új történelemoktatási *standard* – csőd. Számos lényeges történelemformáló ismeret nem szerepel benne, így többek között kimaradt például a nyugati kultúra szerepe az Egyesült Államok fejlődésében és a kereszténység koncepciója témakör is.

Mindez csak illusztráció az Egyesült Államokban jelenleg zajló oktatási vitákból. A felmérések szerint az európai diákok jobban megfelelnek a követelményrendszerüknek, mint az amerikaiak. Az európai oktatási rendszerben a középiskolai diploma végigkíséri a diákot a munkahelykeresés különböző fázisaiban is. Az Egyesült Államokban a középiskolai diplomának nincs értéke, hacsak nem jelentkezik a diák valamelyik kiemelkedő *college*-ba. Amennyiben a *college* nem vezet egyetemi továbbtanuláshoz, abban az esetben a középiskolai papír semmit sem számít. Amíg az európai oktatási rendszerben a középiskolák indítják a diákokat a felsőoktatás felé, addig az Egyesült Államokban ennek nincs jelentősége. Felmerül a kérdés a munkaerőpiac oldaláról is, ahol ugyan igényt tartanak kvalifikált munkaerőre, de mivel a munkáltatók az oktatásrendszerben képtelenek szerepet játszani (lásd Japánt, ahol ennek az ellenkezője igaz), nem is igen érdekli őket az eredményorientáltság. Ez a továbbiakban aláássa az iskolai követelményeket. Szerintük az iskolai eredmények nem befolyásolják a munka eredményességét, ugyanakkor kifogást emelnek a végzett diákok írás-, olvasás- és matematikai tudásának színvonaltalansága miatt. (*Albert Shanker*, az Amerikai Pedagógusok Szövetségének elnöke például osztja azt a véleményt, amely szerint a matematikaoktatás és -tudás alacsony színvonalra összefüggésben van az angol nyelv különleges szerkezetével [?!]) Összehasonlításként a japán, a kínai nyelveket említi, ahol a számok szóbeli megjelenési formái logikusak és szabályosak... (nem is érdemes a továbbiakban ezt a véleményt kommentálni. *New York Times*, 1995. július 9.). Sokan vélik megoldásnak a munkavállalók igényeinek hatásosabb megjelentetését az oktatásrendszerben. Amíg a kívánalmak nem találkoznak a szükséges színvonalal, addig az oktatás sikerélménye elmarad már a középiskolák *junior high school* (alsó középiskolák) fokán (lásd 6-4-2). Az ország legnagyobb pedagógusszakszervezete mindezeket felismerve felhívást intézett egy országos (national) szintű általános követelményrendszer bevezetésére, amely az európai gyakorlatnak megfelelően egységes „academic” tanterven és egy egységes országos középiskolai vizsgarendszeren alapulna (*New York Times*, 1995. július 6.). A szakszervezet 875 000 tagja szerint a cél az oktatás színvonalának emelése a németországi, franciaországi és skóciai tapasztalatok alapján. Mindenkinek, függetlenül a továbbtanulási szándéktól, de különösen azoknak a diákoknak, akik a munkaerőpiacon helyezkednek el, szükséges lenne erre, mivel ott a munkavállalói oldalról is megvan rá az igény.

Hivatkozva az európai követelményrendszerre, a szakszervezet megállapította, hogy az európai diákok – ellentétben az amerikaiakkal – eredményeik alapján tisztában vannak a lehetőségeikkel. Konkrétan: csakis iskolai teljesítményük ismeretében mehetnek a felsőoktatás különböző intézményeibe, a szakoktatás intézményeibe, illetve különböző szakmákba. A szakszervezet javaslata ellentmond a történelmi alapokon, az egyes államok szabadságán nyugvó oktatáspolitikának. Erre reagálva a szövetségi kormány részben egyetértett egy olyan általános curriculum kidolgozásával, amely önkéntes alapon lenne alkalmazható, de a *Department of Education* nem támogatja az általános, országos szintű vizsgákat. (A *Department of Education* felállítása a Carter-adminisztráció utolsó éveiben sok vitát váltott ki, és a központosított oktatásügy felszámolásának kérdéseként az elnökjelöltek választási kampányának egyik elemévé is vált. A *Reagan*-kormány első intézkedései között szerepelt volna a megszüntetése, de halogatás lett az eredménye.) Ennek ellenére a szakszervezeti jelentés megfogalmazza a következőket: Franciaországban az *academic curriculum* egy országos szervezet állapítja meg, és a diákok 90 százaléka ennek alapján folytatja az egyetemeken a tanulmányait, illetve a munkahelyeken munkáját. Németországban egy országos szervezet segíti az egyes önálló szövetségi államok (Land) munkáját azzal, hogy koordinálják az „academic” curriculumot. Skóciában a központi irányítás alatt levő oktatási szervezet határozza meg a curriculumot minden diák számára egységesen, szinte minden diák leteszi a standard, háromszintes vizsgákat. Továbbá – hangzik a jelentésben – az Egyesült Államokban egyetlen országos szintű vizsga létezik a tovább nem tanuló diákok számára. Ennek célja az általános ekvivalenciadiploma megszerzése, a minimumszint elérése mindazok számára, akik nem fejezik be a középiskolát.

Mi a helyzet a felsőoktatás terén?

Negyed évszázad előtt az oktatáskutatók az egyetemek (itt ezen belül a college-ok) reformjáról beszéltek. Az első „reform” az úgynevezett GI Bill volt, a II. világháború utánra készült 1944-ben. Ebben nagy jelentősége volt a szociális megfontolásoknak és az amerikai hadigazdaság polgárvá történő átalakítása nyomán támadó szükségleteknek. A törvény a háborúban részt vett amerikai katonáknak nyújtott támogatást, akik rászolgáltak a központi kormány segítségére, részben az okért a tettekért, amelyeket véghez vittek, részben és nem utolsósorban pedig az elmaradt oktatásuk pótlásáért, korosztályukhoz képest érzékelhető lemaradásuk felszámolásáért. A hangsúly az érdemekre helyeződött minden szinten, így a felsőoktatás szintjén is. Segíteni kellett azokat, akik erre érdem szerint rászorultak. Megváltozott a helyzet, amikor az lett a feladat, hogy a rászorulókat a szövetségi alapítványokból segítsék. Az oktatás második „reformja” az oktatáskutatók szerint a „nyitott kapuk” bevezetése volt, amikor szélesre tárultak az iskolák és egyetemek kapui, és a középszerűség és az egyenlőség értékei között megbomlott az egyensúly. A jelenlegi helyzetet az úgynevezett „affirmative action” (a pozitív diszkriminációt elősegítő törvényhozási) tervezet vitája jellemzi. E javaslat, amelyet sokan úgy értékelnek, hogy az a polgári egyenlőség megcsúfolása, amely egyebek között biztosította a hátrányos helyzetű diákok bekerülését a felsőoktatási folyamatba, olykor indokolatlanul előnyben részesítve őket, ugyanakkor nélkülözte a már bent levők számára a kötelező színvonal meghatározását. A jelenlegi helyzetben az egyetemek többségére nyomás nehezedik e törvény betartása miatt (ez a gyakorla-

ti életben is érvényesül, például a pályázatok elnyerésekor). Az „affirmative action” hatása a tanterv összeállításában is érzékelhető. A többféle kultúra hangoztatása a gyakorlatban szétbontja a tanterveket, például a faj, vallás, etnikum és nemek problémái külön-külön vannak jelen a társadalomtudomány oktatásában. A természettudomány terén ez nem annyira mérhető, de ez sem mentes e hatástól. Mindezeket alátámasztja a National Endowment for the Humanities felmérése, amely szerint: a diákok diplomát kaptak az állami college-ok, egyetemek

a) 78 százalékában anélkül, hogy valaha is tanulták volna a nyugati civilizáció történelmét,

b) 38 százalékában egyáltalán történelmet,

c) 45 százalékában amerikai illetve angol irodalmat,

d) 41 százalékában matematikai kurzusokat,

e) 33 százalékában természettudományos tantárgyakat.

Gallup-felmérések továbbá azt bizonyítják, hogy a college-ok hallgatóinak 25 százaléka nem tudta összekapcsolni *Kolumbusz* utazását a megfelelő évszázaddal, 25 százaléka nem tudta megkülönböztetni *Churchill* szavait *Sztálin*étól, illetve *Marx* elméletét az Egyesült Államok alkotmányától, 40 százaléka nem hallott a polgárháborúról és többségük nem tudja beazonosítani *Platón*, *Dante*, *Shakespeare* vagy *Milton* munkáit. A professzorok mindezekkel tisztában vannak, de igen kevesen emelik fel a szavukat (*Commentary*, 1994. No 4. *Gertrud Himmelfarb*). Itt újra visszatér az „affirmative action” hatása.

Mindezek azt mutatják, hogy ördögi körről van szó. Hogyan is lehet létrehozni egy demokratikusan felépített középiskolai rendszert, megőrizvén a tudományos színvonalú tantervi követelményeket? Ez égető kérdés marad az Egyesült Államok számára, annál is inkább, mert az „affirmative action”, a diszkrimináció új problémák sorozatát rejti magában. Tisztázatlan maradt a kérdés, mire is irányuljon az iskolai munka, mely forrásokra támaszkodjon. Vajon az oktatáspolitiká az emberi képességek kibontakoztatását tartja-e szem előtt, vagy csak a magas szintű tudást kívánja átadni minden diák számára. Ez éppúgy érvényes a magyar oktatáspolitikára is...

Az Egyesült Államok az oktatásügy terén súlyos történelmi sajátosságaival teli problémákkal küzd, ahol is mindig figyelembe vették a nagypolitika eseményeit (lásd a szputnyiksokk). A magyar oktatásügynek, amely most igyekszik korszerűsíteni és az európai színvonalat megtartani, egyúttal megőrizni pozitív hagyományait, fenntartásokkal kell közelítenie az amerikai „kivételes” (unique) oktatáspolitikára és oktatásrendszer felé.